

1. Η ατομικότητα των αστικών συντελεστών

Όταν περιγράφουμε μια πόλη, ασχολούμαστε κυρίως με τη μορφή της. Αυτή η μορφή είναι ένα συγκεκριμένο δεδομένο που αναφέρεται πάντα σε ένα ορισμένο παράδειγμα, όπως π.χ. η Αθήνα, η Ρώμη ή το Παρίσι. Η μορφή γίνεται συγκεκριμένη στην αρχιτεκτονική της πόλης, και μέσα από αυτή την αρχιτεκτονική θα ασχοληθώ με τα προβλήματα της πόλης. Με τον όρο αρχιτεκτονική της πόλης μπορούν να εννοηθούν δύο διαφορετικές απόψεις. Σύμφωνα με την πρώτη, μπορούμε να παραβάλουμε την πόλη προς ένα μεγάλο έργο των χεριών του ανθρώπου, ένα έργο της μηχανικής και της αρχιτεκτονικής, λίγο ή πολύ μεγάλο, λιγότερο ή περισσότερο πολύπλοκο, που αναπτύσσεται με το πέρασμα του χρόνου. Σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη, μπορούμε να αναφερθούμε σε τμήματα του αστικού συνόλου με πιο περιορισμένη έκταση, δηλαδή στους αστικούς συντελεστές που χαρακτηρίζονται από μια δικιά τους αρχιτεκτονική και συνεπώς από μια δικιά τους μορφή. Και στις δύο απόψεις συνειδητοποιούμε ότι η αρχιτεκτονική αποτελεί τη μια μόνο όψη μιας σύνθετης πραγματικότητας, μιας ιδιαίτερης δομής, αλλά συγχρόνως, επειδή είναι και το μόνο επαληθεύσιμο δεδομένο αυτής της πραγματικότητας, αποτελεί τον πιο συγκεκριμένο τρόπο προσέγγισης των αστικών προβλημάτων.

Όλα αυτά τα αντιλαμβανόμαστε πιο εύκολα, αν σκεφτούμε ένα συγκεκριμένο αστικό συντελεστή. Αμέσως εμφανίζονται μπροστά μας προβλήματα που γεννιούνται από την παρατήρησή του, καθώς και άλλα, λίγο-πολύ φανερά προβλήματα, που αναφέρονται στην ποιότητα, στην ιδιαίτερη φύση των αστικών συντελεστών.

Σ' όλες τις πόλεις της Ευρώπης υπάρχουν μεγάλα μέγαρα ή οικοδομικά συγκροτήματα ή σύνολα κτιρίων, που αποτελούν αληθινά τμήματα της πόλης και που η τωρινή λειτουργία τους σπάνια ταυτίζεται με την αρχική. Σκέφτομαι, για παράδειγμα, το *Palazzo della Ragione* της *Padova*. Όταν επισκεπτόμαστε ένα τέτοιο μνημείο, μένουμε έκπληκτοι από μια σειρά προβλημάτων που είναι στενά συνδεδεμένα μαζί του. Μας εντυπωσιάζει το πλήθος των λειτουργιών που μπορεί να επιτελεί ένα τέτοιο κτίριο, και ακόμα περισσότερο το γεγονός ότι αυτές οι λειτουργίες είναι ανεξάρτητες από τη μορφή του. Όμως αυτό ακριβώς που μας εντυπώνεται είναι η μορφή του· αυτή που τη ζούμε, που τη βιώνουμε και που με τη σειρά της επιδρά στη δομή της πόλης.

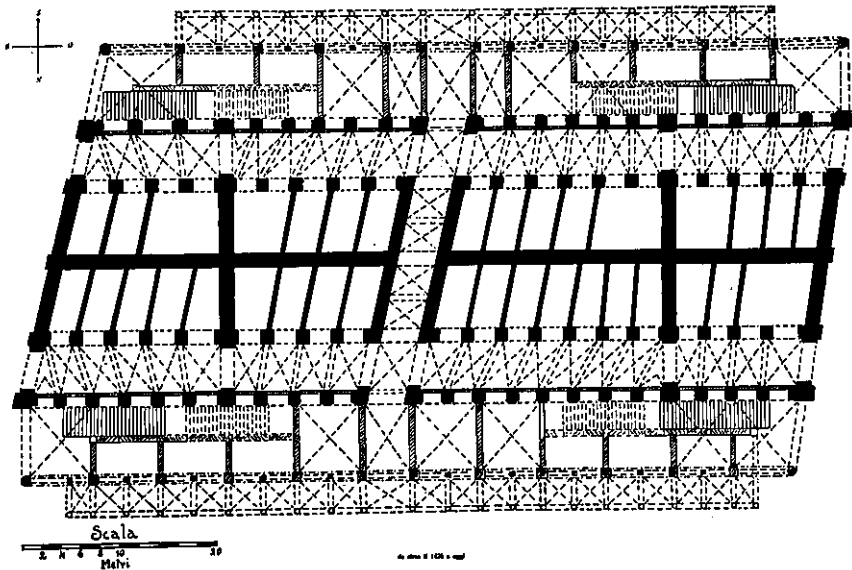
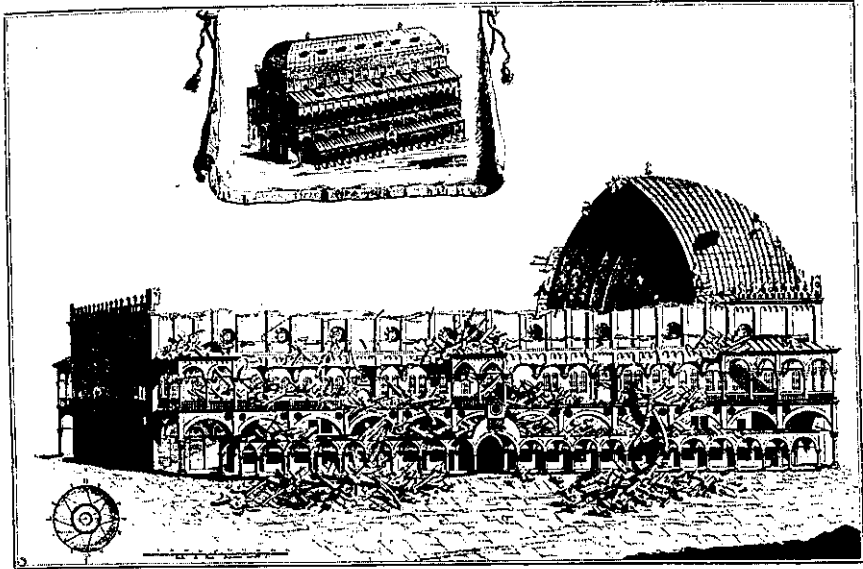
Πού αρχίζει όμως η ατομικότητα αυτού του κτιρίου και από τι εξαρτάται; Εξαρτάται, βέβαια, περισσότερο από τη μορφή του και λιγότερο από την υλική του υπόσταση, παρόλο που κι αυτή είναι πολύ σημαντική. Αλλά εξαρτάται επίσης και από το γεγονός ότι είναι μια πολύπλοκη μορφή που εξελίχθηκε στο χώρο και στο χρόνο. Καταλαβαίνουμε ότι, αν αυτό το αρχιτεκτονικό έργο που εξετάζουμε ήταν, για παράδειγμα, κατασκευασμένο πρόσφατα, δε θα είχε την ίδια σημασία. Σ' αυτή την περίπτωση θα μπορούσαμε να κρίνουμε μόνο την αρχιτεκτονική του, το στυλ και τη μορφή του, αλλά δε θα παρουσίαζε όλα αυτά τα χαρακτηριστικά και τον πλούτο των στοιχείων τα οποία χαρακτηρίζουν ένα αστικό συντελεστή.

Άλλες από τις αξίες και τις αρχικές λειτουργίες παραμένουν και άλλες αλλάζουν ολοκληρωτικά. Μπορούμε να διακρίνουμε με σιγουριά την προέλευση μερικών από τις μορφές, αλλά κάποιες άλλες δε μένουν παρά σαν μακρινοί απόηχοι. Όμως, όλοι σκεφτόμαστε τις αξίες που παραμένουν και, παρόλο που αυτές συνδέονται άμεσα με την ύλη και διαμορφώνουν το μόνο εμπειρικό δεδομένο του προβλήματος, εμείς αναφερόμαστε στις πνευματικές αξίες. Έτσι πρέπει να μιλήσουμε για την ιδέα που έχουμε σχηματίσει γι' αυτό το κτίριο και για τη γενικότερη μνήμη με την οποία είναι φορτισμένο επειδή είναι προϊόν του κοινωνικού συνόλου, και επιπλέον για τη σχέση που εμείς οι ίδιοι έχουμε μ' αυτό το κοινωνικό σύνολο, διαμέσου αυτού του κτιρίου.

Νά λοιπόν που όταν επισκεπτόμαστε ένα κτίριο ή διασχίζουμε μια πόλη, αποκομίζουμε διαφορετικές εμπειρίες, διαφορετικές εντυπώσεις. Υπάρχουν άνθρωποι που αποφεύγουν έναν τόπο γιατί τον έχουν συνδέσει με άσχημες στιγμές της ζωής τους, ενώ άλλοι αισθάνονται ευχαρίστηση όταν βρίσκονται σ' ένα συγκεκριμένο τόπο. Ακόμα κι αυτού του είδους οι εμπειρίες στο σύνολό τους δίνουν την εικόνα της πόλης. Έτσι, αν και είναι δύσκολο για τη σύγχρονη παιδεία μας, όμως πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι ο χώρος έχει μια ιδιάζουσα ποιότητα. Με βάση αυτή την ποιότητα, οι αρχαίοι θεωρούσαν ιερό έναν τόπο, γεγονός που προϋποθέτει μια βαθιά ανάλυση του τόπου, σε αντίθεση με την απλουστευτική εκείνη ανάλυση που μας δίνουν μερικά ψυχολογικά τεστ, που περιορίζονται μόνο στην αναγνωσιμότητα των μορφών της πόλης.

Αρκεί λοιπόν να ασχοληθούμε με ένα μόνο αστικό συντελεστή, για να βρεθούμε μπροστά σε μια σειρά από προβλήματα που ανάγονται σε μερικές μεγάλες ενότητες, όπως η ατομικότητα, ο «locus», το σχέδιο, η μνήμη. Με βάση αυτά παρουσιάζεται ένας τρόπος γνώσης των αστικών συντελεστών πιο ολοκληρωμένος και διαφορετικός από αυτόν που είχαμε συνηθίσει. Αλλά ας δούμε τώρα τι συγκεκριμένο υπάρχει σ' αυτό τον πιο ολοκληρωμένο τρόπο γνώσης.

Επαναλαμβάνω ότι θέλω να ασχοληθώ μ' αυτό το συγκεκριμένο

Padova, Palazzo della Ragione. Εικ. 2. «Σχέδιο του τμήματος που απέμεινε από το Salone della Ragione της Padova, που καταστράφηκε από ένα ανεμοστρόβιλο στις 17 Αυγούστου 1756». Χαράχτηκε από τον Giorgio Fossati, αρχιτέκτονα, Venezia. Εικ. 3. Κάτοψη του ισόγειου από το 1425 περίπου μέχρι σήμερα, σύμφωνα με τον επανασχεδιασμό του A. Moschetti. Με μύθο δηλώνεται η τοιχοποιία του κυρίου του 13ου αιώνα.

στοιχείο, μέσα από την αρχιτεκτονική της πόλης, μέσα από τη μορφή, αφού είναι φανερό ότι σ' αυτή συγκεντρώνεται το σύνολο των χαρακτηριστικών των αστικών συντελεστών, καθώς επίσης και η ίδια η γένεσή τους. Από την άλλη πλευρά, μέσα από την περιγραφή της μορφής, μπορούμε να έχουμε το σύνολο των εμπειρικών δεδομένων της μελέτης μας και αυτή η περιγραφή μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από παρατηρήσεις. Αυτό εννοούμε, ως ένα σημείο, με τον όρο μορφολογία της πόλης, δηλαδή την περιγραφή της μορφής ενός αστικού συντελεστή, η οποία όμως δεν είναι παρά μια μόνο στιγμή, ένα εργαλείο. Είναι ένα βήμα προς τη γνώση της δομής του, αλλά δεν ταυτίζεται μ' αυτήν. Όλοι οι μελετητές που ασχολήθηκαν με την πόλη, σταμάτησαν μπροστά στα προβλήματα που θέτει η δομή των αστικών συντελεστών, δηλώνοντας ότι η «*âme de la cité*», με άλλα λόγια η ποιότητα των αστικών συντελεστών βρίσκεται πέρα από τα στοιχεία που είχαν εξετάσει. Οι Γάλλοι γεωγράφοι δημιούργησαν έτσι ένα σημαντικό περιγραφικό σύστημα, αλλά απέφυγαν να προχωρήσουν σε ερμηνείες: Αφού απέδειξαν ότι η πόλη στο σύνολό της αυτοδημιουργείται και ότι αυτό αποτελεί «*la raison d'être*» της ίδιας της πόλης, άφησαν αδιερεύνητη τη σημασία της δομής της. Αλλά δεν μπορούσαν να κάνουν διαφορετικά κάτω απ' τις προϋποθέσεις με τις οποίες είχαν ξεκινήσει. Όλες αυτές οι μελέτες απέφυγαν να αναλύσουν το συγκεκριμένο ποιοτικό στοιχείο που περιέχεται σε κάθε αστικό συντελεστή.

2. Οι αστικοί συντελεστές ως έργα τέχνης

Θα προσπαθήσω στη συνέχεια να εξετάσω τα κύρια σημεία αυτών των μελετών. Πρώτα όμως θα κάνω μια σημαντική παρατήρηση και θα αναφερθώ σε μερικούς συγγραφείς, που μας ενδιαφέρουν ιδιαίτερα στην έρευνα αυτή.

Όταν προβληματιστήκαμε πάνω στην ατομικότητα και τη δομή ενός αστικού συντελεστή, εμφανίστηκαν μια σειρά από ερωτηματικά, που το σύνολό τους φαίνεται να δημιουργεί ένα σύστημα, με βάση το οποίο μπορούμε να αναλύσουμε ένα έργο τέχνης. Επειδή λοιπόν όλη αυτή η μελέτη γίνεται με σκοπό τον καθορισμό της φύσης των αστικών συντελεστών και την αναγνώρισή τους, μπορούμε αμέσως να δηλώσουμε ότι *στη φύση των αστικών συντελεστών υπάρχει κάτι που τους εξομοιώνει, και όχι μόνο μεταφορικά, με το έργο τέχνης*. Είναι υλικές κατασκευές, αλλά, παρ' όλη την υλικότητά τους, έχουν κάτι το διαφορετικό: Αν και εξαρτήματα, εντούτοις πολλά εξαρτώνται από αυτές¹.

Αυτή η καλλιτεχνική φύση των αστικών συντελεστών είναι στενά συνδεδεμένη με την ποιότητά τους, με το «*unicum*», δηλ. τη μοναδικότητά τους, και συνεπώς με την προσπάθεια της ανάλυσης και του ορισμού τους.